

Kliničko bolnički centar Zemun kroz vekove - 18 vek

Sanja Milenković¹, Jasmina Milanović²

¹Služba kliničke patologije KBC Zemun, Srbija

²Institut za savremenu istoriju, Beograd, Srbija

Apstrakt

Zemunska bolnica, današnji Kliničko bolnički centar Zemun-Beograd, je osnovana 1784. godine i najstarija je bolnica u Srbiji. Za više od dva veka, svog postojanja je bila i još uvek je pionir u primeni brojnih naprednih medicinskih dostignuća i znanja u ovom regionu.

Ključne reči: bolnica, istorija, vekovi, 18 vek

Uvod

Hodajući dugim hodnicima starog dela najstarije bolnice u Srbiji osećamo u tišini zidova nataložene vekove kroz koje je večita reka bolesnih ljudi i onih koji su ih lečili ostavljala deo sebe. U novim životnim okolnostima, tamo gde svakodnevnica ima prednost nad istorijom, razmišljajući o minulom vremenu pitamo se: „Kako je počelo?“,

18. vek

Kada je srpska etnička teritorija, 1716-1718 godine, od Dalmacije, preko Bosne i Hercegovine do Beograda i Podunavlja opet postala poprište novog austrijsko-turskog rata, koji je vodio princ Eugen Savojski, Srbi

Clinical Hospital Center Zemun through the centuries - 18th century

Sanja Milenkovic¹, Jasmina Milanovic²

¹Department of Clinical Pathology CHC Zemun, Serbia

²Institute of Contemporary History, Belgrade, Serbia

Abstract

Zemun hospital, the present-day Clinical Hospital Zemun-Belgrade, was founded in 1784, is the oldest hospital in the Serbia. For over two centuries, it blazed the trail and still pioneers in the application of numerous advanced medical achievements and knowledge in this region.

Key words: hospitals, history, centuries, 18th century

su uzeli učešće u borbi na strani Austrije. Otomanska imperija je pobeđena, a jugoistočni i zapadni Srem je zajedno sa Banatom ušao u sastav Austrije u kome su već bili Bačka, zapadni i centralni Srem¹.

Veliki protok stanovništva i blizina Turske sa kojom se Austrija graničila nosili su opasnost od bolesti i zaraza (Slika 1.). U jugoistočnom delu Zemuna 1730. godine formira se prva raskužna stanica Kontumac u kojoj su svi putnici sa orijenta izdržavali propisani karantin, a sva roba i pošiljke bivali dezinfikovani².

Značaj Kontumaca još je veći od Beogradskog mira (1739. godine) kada Zemun postaje pogranično naselje posle ukidanja vlastelinstva (1746. godine) i ulaska u sastav Vojne granice.

Beogradski mir zaključen je 18. septembra 1739. između Austrije i Turske posle austrijsko-turskog rata

Slika 1. Zemun sa okolinom oko 1780. godine (Arhiv Srbije)

1737-1739. Odredbama mira Austrija je potisnuta sa Balkanskog poluostrva. Beograd i Šabac sa celom Srbijom do Save i Dunava, Vlaška sa Oršavom i delovi Bosne dobijeni Požarevačkim mirom 1718. vraćeni su Turskoj. Austrija je zadržala Temišvarski Banat ali je morala porušiti i evakuisati sve tvrđave koje je sagradila tokom okupacije, ali i tvrđave uz Dunav prema Turskoj. Odredbama mira obostrano su se morali amnestirati učesnici u ratu, pustiti zarobljenici na slobodu, garantovati nepovredivost granica, zabranjeno je prihvatanje prebeglica (hajduka) i povreda teritorije. Regulisan je promet Dunavom i Savom, i zagarantovana sloboda trgovine³.

Zemun postaje pogranično naselje, (Slika 2.), a 1749. godine Zemun je dobio prava slobodnog vojnog komuniteta s uređenom upravom - Magistratom, na čelu s gradskim sudijom, odnosno gradonačelnikom². U Zemunu koji se nalazio na raskrsnici suvozemnih i rečnih puteva, nastaje privredni polet naročito od pedesetih godina XVIII veka. Oko 110 trgovaca bavili su se uvozno-izvoznim, mešovitim i špeditersko-komisionarskim poslovima. Taj napredak se ogleda i u prostornom širenju grada, povećanju broja stanovnika i razvoju društvenog života, pa i zdravstvene zaštite.

Naselje koje se nalazilo u močvarnoj oblasti izloženo poplavama Dunava i Save nije imalo najpovoljnije uslove za zdravlje svojih stanovnika. Pojavi i širenju raznih bolesti pogodovali su i nedostatak zdrave vode za piće i ishranu, kao i znatan broj nehygijenskih stanova u Donjem gradu, naročito na Gardošu i Ćukovcu. Posebno je širenju veneričnih bolesti pogodovao stalni boravak garnizona većeg broja vojnika i namernika s raznih strana. Lečenje građana, ako se izuzmu berberi⁴ (koji su obavljali svoje uobičajene usluge: pijavicama i kupicama puštali krv, vadili zube, nameštali kosti, lečili rane), obavljali su prvi školovani zdravstveni radnici – kontumački hirurzi. Po završetku osnovne škole i tri razreda latinske škole odlazili su kod nekog poznatijeg hirurga, a potom išli na univerzitet ili Jozefinsku akademiju. Tamo su posle dve godine školovanja i polaganja ispita dobijali diplomu i zvanje hirurga (magister chirurgiae), a u Zemunu su ih zvali komunitetski hirurzi (Kommunitätsarzt). Oni su puštali krv flebotomijom, vadili zube, nameštali prelome i iščašenja, pregledali umrle. Kasnije su se pojavili prvi lekari sa fakultetom (medicus) i kontumački hirurzi su im pomagali pri obdukcijama i veštačenjima².

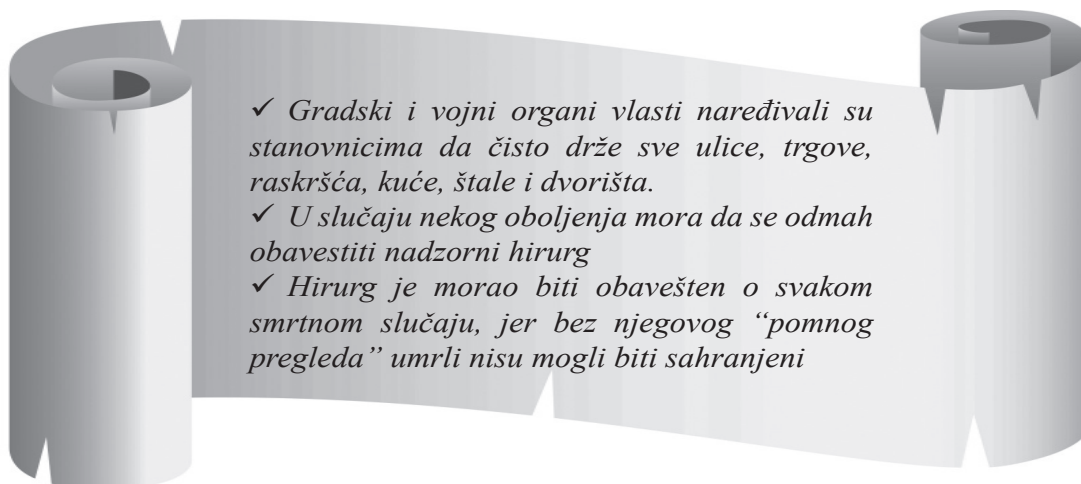

Slika 2. Panorama Beograda i Zemuna 1789.godine (Muzej grada Beograda)

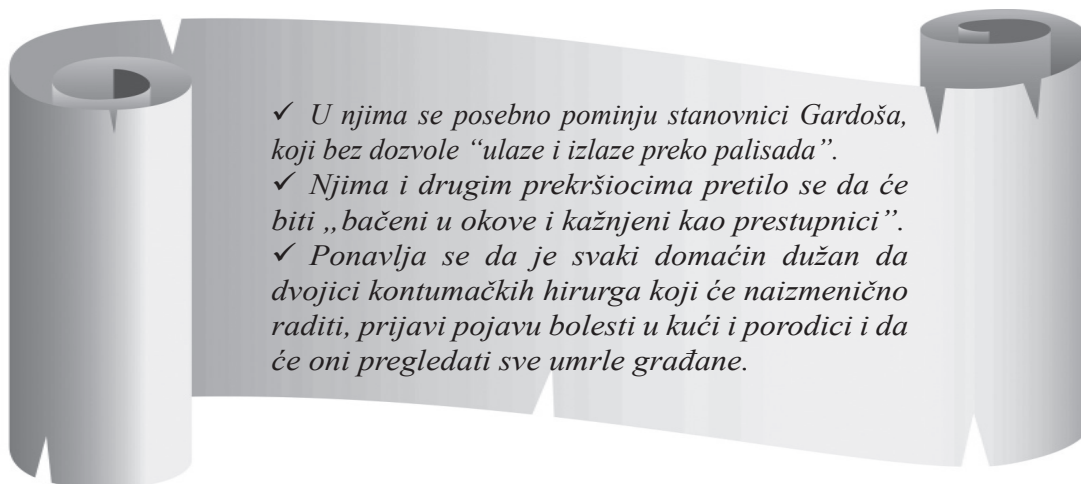
U Zemunu je prva apoteka osnovana 1759. godine i nju je vodio Elijas Haubenl Efuer. Njegova udovica se kasnije udala za apotekara Franca Filipa koji je nastavio rad do 1804. kad je prvu apotekarsku prodavnicu i radionicu preuzeo njegov sin Jozef i on je tada već ustanovljenu Gradsku bolnicu snabdevao lekovima "s trećinom popusta"². Poređenja radi prvu

apoteku u Beogradu otvorio je 1830. mr ph. Mateja Ivanović iz Zemuna⁵.

Interesantan je podatak da je 1762 godine objavljen „Policijski red o čistoći i merama predohrane i suzbijanju pojave bolesti“ i on se objavljivao svake godine "budući da kuga obično potiče od pogani i nečistoće"²

Izvodi 2. - „Policijski red o čistoći i merama predohrane i suzbijanju pojave bolesti“

Godine 1771, povodom "opasnih zdravstvenih prilika u Beogradu", s Policijskim redom objavljene su nove mere predostrožnosti u 12 tačaka

Lokalna vlast u vidu Magistrata postavljena je i organizovana u Zemunu 1751. godine, pa je između ostalog nastojala i da upozna građane s higijenskim propisima. Na inicijativu Generalne komande koja je smatrala da su Zemunu zbog povećanog broja stanovnika „potrebni lekar i babica“, 1768. godine postavljen je prvi komunitetski hirurg i pokrenuto je pitanje prve stručne primalje². Generalna komanda je za prvo radno mesto preporučila svog felcera

(Feldscherer) Franca Gsela (Gsell) koji je taj posao obavljao sve do smrti (1778. godine) s godišnjom platom od 150 forinti (f) i 6 hvati ogrevnog drveta, ali pod uslovom da „besplatno leči hospitalce“. Franc Gsel je imao i berbersku oficinu (radionicu), stekao je solidan imetak i u njegovoj ostavini je bilo i knjiga².

U nadležnosti Magistrata nalazio se i rad lekara (fizikusa), hirurga, apotekara, babice, trošarioca, koje je postavljala Generalna komanda na predlog

Magistrata se odlučio za kandidata koji je dobro „znao ilirski” i koji nije tražio stan, jer je bio oženjen Zemunkom. Generalna komanda je ipak imenovala bataljonskog hirurga Jakoba Lauhbrunera koji nije poznavao jezik većine građana komuniteta i on je na dužnosti ostao do kraja života 1797. godine.²

Postavljanje prve stručne babice nije moglo odmah biti rešeno. Preporučeno je da se radi toga nadležni obrate Beču i raspitaju pod kojim bi uslovima „jedna babica htela doći u Zemun”². Prva komunitetska ispitana primalja pominje se tek 1779. godine kad je iz Budima stigla Terezija Stajnbah Baranović (Gran, Ugarska 1750-1815, Zemun) koja se nadala da će joj uz platu od 100 f, stan i 6 hvati drveta za ogrev, biti bolje nego u Budimu. Kao komunitetska primalja radila je 36 godina i stekla imetak. U Zemunu se 1827. godine, rodilo 255 dece, a usluge kvalifikovanih primalja potražilo je samo 85 porodilja.

Prve pomoćnice primalja, takođe diplomirane babice, se pojavljuju 1791. godine Kao prva se pominje Ana Vajs koja je umrla u Zemunu 1804. godine a godišnje je primala 60 f. Pomoćnice su vremenom, kad bi se upraznilo mesto, najpre postavljane za drugu kojoj je sedište bilo u Gornjoj varoši, a zatim za prvu primalju u Donjem gradu. Sredinom prošlog veka uvedeno je i treće babičko mesto u Franctalu.

Zemunske primalje i pomoćnice su bile pridošlice koje su učile i diplomirale u hirurško-medicinskoj Jozefinskoj akademiji u Beču. Interesantno je da se 1804. godine Generalna komanda obratila Magistratu sa pitanjem: „Da li u Zemunu ima kakvo žensko čeljade kojeg podlekara ili podoficira koje bi uz mesečnu pomoć od 8 forinti pohađalo kurs za ispitane primalje u Beču?”, i vrlo brzo je odgovoreno: „Da u Zemunu nema žene koja bi voljna bila da nauči primateljstvo.”²

Slika 3. Zgrada Gradske bolnice u Bežanijskoj ulici u kojoj je radila do 1891. godine

U to vreme se formiraju i prve bolnice (hospitali) pri verskim opštinama u Zemunu. Rimokatolička župa je organizovala bolnicu 1758. godine u prizemnici sa dve sobe i kuhinjom u sredini koju je župi zaveštao pivar Kristof Fihntner. U ovoj prvoj zdravstvenoj ustanovi brigu je vodio prvi stalni rimokatolički sveštenik Georg Bitner (zemunski župnik od 1744. do 1779) koji je organizovao skupljanje priloga za njeno izdržavanje. Bilo je to sklonište za siromašne, bolesne i nesposobne za privređivanje gde su dobijali besplatan stan i nešto novca. Na predlog hirurga F. Gsela Župski ured je 1773. godine zaključio

da je kuća nepodesna, da je treba prodati i izgraditi novu zgradu. Od novca dobijenog za prodatu kuću (320 f.) i priloga više dobrotvora među kojim su glavni hirurg F. Gsel i gradanin F. Rehlicer je u roku od 2 godine (1773-1775) od dobro pečene cigle podignuta je nova bolnica (Slika 3.) sa četiri sobe i dve kuhinje. Ona se nalazila na kraju Bežanijske ulice, u blizini gradske kapije (ka Bežaniji) i neposrednom (sa južne strane) susedstvu Kontumaca.

Od 1775. godine u finansiranju je učestvovala i opština koja je odredila da se pojedini prihodi namene za njihovo izdržavanje. Prema istoj odredbi,

potvrđenoj od Dvorskog ratnog saveta, za upravnike katoličke bolnice izabrani su hirurg F. Gsel koji je preuzeo vođenje prihoda i rashoda, i trgovac Franc Rehlicer. Prema dokumentima godišnji prihod (od 1. XI 1775. - 31. X 1776) iznosio je 200 f. i 13 kr., dok je za snabdevanje bolesnika, ogrev, krevetninu i usluge grobara potrošeno 116 f. i 18 kr. U bolnici je sedmično bilo od tri do sedam bolesnika.

Zemunci srpske nacionalnosti, koji su predstavljali većinu stanovništva i imali svoju Crkvenu opštinu, nastojali su da ustanove bolnicu za svoje pripadnike.

Prema zvaničnim podacima pogranični komunitet je 1777. godine imao 3.784 građanina. Od toga je bilo 3.114 pravoslavnih, prvenstveno Srba, i manji broj Grka i Cincara. Zemunski Srbi u to vreme već su imali baroknu Nikolajevsku crkvu i pored nje Srpsku osnovnu školu. U jednom pisanom izvoru nekadašnjeg Magistrata iz 1769. godine zabeleženo je da su bolnički oci (Spitavater) Dimeo Miloš i Mitar Zamfirović izdali novac za negu bolesnika. Stanje u srpskoj bolnici se popravljalo kada se ona prepravljala 1775. godine zahvaljujući sredstvima Srpske crkvene opštine koja je prikupljala dobrovoljne priloge vernika i napola podeljenim globama koje je dodelio Magistrat. Sigurno je da je bolnica imala četiri prostrane sobe i da se nalazila u neposrednoj blizini Nikolajevske crkve, najverovatnije na njenoj zapadnoj strani gde je početkom XIX veka podignuta nova zgrada za, već pomenutu Srpsku školu (Njegoševa br. 41 i 43).

Srpska crkvena opština je bila ekonomski jača od Rimokatolicke župe, međutim ni ova bolnica nije imala ustanovljeni fond za izdržavanje, već je zavisila od priloga koji su skupljeni nedeljom u crkvi, za praznike i prilikom verskih obreda, od jedne kućne kirije i prodatih stvari umrlih bolesnika bez naslednika. Osim ovih prihoda novac je prispevao i od legata, kazni, ušteta, pa i nekih posebnih ugovora. Iz sačuvanih obračuna može se ipak zaključiti da su prihodi pokrivali rashode. Od 1775. do 1780. godine staratelji Srpske bolnice primili su 4.189 f., a troškovi za izdržavanje korisnika, popravke i sahrane iznosili su 3.529 f.

Pominjana 1775. godina je značajna u razvoju prvih konfesionalnih ustanova kao utočista ubogih, starih i nemoćnih, bolnica jer je te godine Zakupna komisija (Komisija za arendiranje) odredila da se Rimokatoličkoj i Pravoslavnoj bolnici „podele na jednake delove” uštete u esnafskim obračunima, porez za neženje (bečarski porez), zaplene, globe, kaduciteti (ostavine bez naslednika), odlaznina (taksa za one

koji odlaze u drugo mesto), laudemijum (taksa pri kupovini nekretnina), mortuarijum (taksa za nasleđstvo ostavine) i još neki prihodi, s tim „da se svi ti novci prime pojedinačno u komunitetski obračun” i da se za bolničke staratelje „izaberu dva magistratska lica i dvojica starijih građana”. Godine 1778. izabrana su nova lica: Nasta Živković i krčmar Panajot Georgijević za Srpsku, a Andrija Eimer i Martin Sternacel za Rimokatoličku bolnicu.

U toku 1780. godine za bolničke ustanove u komunitetskoj blagajni prikupljeno je 275 f. i 27 kr. Obe bolnice dobile su po 137 f. i 3 kr. Troškovi Rimokatoličke bolnice su iznosili 557 f. i 32 kr., a Srpske 255 f. i 17 kr. Razlika između prihoda i rashoda pokrivena je sredstvima koja su sakupile Srpska crkvena opština i Rimokatolička župa, najvećim delom priložima i legatima građana.

Sredstva za uspešniju zdravstvenu službu nisu bila dovoljna i dve bolnice nisu mogle u punoj meri da izvrše svoje obaveze. I organi državne vlasti su želeli da se unapredi higijena i medicinska zaštita kako bi se suzbijale bolesti, naročito epidemije, smanjivala smrtnost novorođenčadi itd. U duhu ovih nastojanja i vrhovni komunitetski inspektor major T. Esterajher koji je pratio i dobro poznao prilike u pograničnom komunitetu, početkom 1784. godine o svemu je obavestio Slavonsku generalnu komandu. Generalna komanda je vrlo brzo odgovorila i naredila da „u svrhu smanjenja nepotrebnih troškova za dve bolnice i u svrhu odstranjenja obračuna dveju različitih bolničkih kasa, Magistrat uredi kao i u drugim komunitetima samo jednu bolničku zgradu s dovoljnim prostorom, da smesti bolesnike svih veroispovesti i da uvede samo jednu bolničku kasu pod okriljem magistrata”.

Tako je naredbom Generalne komande od 25. februara 1784. godine formirana nova Gradska bolnica (Bürgerliches Spital) u Zemunu. Ovim aktom ustanovljen je komunitetski Bolnički fond u koji su ulazili već navedeni i drugi prihodi, vođeni su zajednički računi, mada su prilozi još uvek upućivani mesnim verskim organizacijama, ali nije odmah bila ostvarena preporuka da se za bolnicu kupi prikladna zgrada. Naime, i dalje su više od decenije korišćene postojeće bolničke kuće. Međutim, Magistrat je rešenje o ustanovljavanju građanske bolnice ozbiljno sprovodio. Kad je komanda garnizonskog bataljona septembra iste godine tražila dve bolničke zgrade za svoje potrebe, Magistrat je zamolio majora T. Esterajhera da se zauzme da one ostanu za gradske bolesnike. Intervencija je uspela i bataljon je bio

upućen na to da osim svoje zgrade za smeštaj bolesnika koristi i privatne kuće.

Poslednjih godina 18. veka, u vreme konačnog ustanovljavanja gradske bolnice, desili su se jos neki događaji. Godine 1787. "uveden je komunitetski fizikat" i na tom mestu od septembra 1788. do aprila 1789. godine bio je dr Andreas Sref (Schropf) s godišnjom platom od 400 f., stanom i 12 hvati ogrevnog drveta. Međutim, postavljanje još jednog lekara nije ispunilo očekivanja da će se fizik neumorno starati o zdravlju gradana, naročito onih koji su u bolnicama. Početkom marta 1789. godine prilikom službene posete bolnici gradonačelnika kapetana Vebera, bolesnici su se žalili da ih fizik "ne posećuje svaki dan, a kad to učini, samo pita za prinovu i ode dalje". U izveštaju koji je Vojnoj komandi napisao načelnik grada navedeno je da je "Lekar dužan da tri puta dnevno obiđe bolesnike u bolnicama i da svakog bolesnika pregleda i da ustanovi da li bolest napreduje, nazaduje ili stoji na istom stanju", pa prema nalazu treba "udešavati ordinaciju". Načelnik je, na kraju, izrazio nadu "da će kod budućeg pregleda zateći bolje stanje". Ako do promena ne dođe, on će "biti primoran da ovu nemarnost prijavi" višem nadležnom organu. Fizik Šref ubrzo je umro i na upražnjeno mesto preporukom bečkog Medicinskog fakulteta došao je dr Jozef Vinkler, sin stalnog lekara u Petrovaradinu, koji je osim "dobre medicinske spreme valjano potkovan i u veterini". Zanimljivo je da se J. Vinkler još kao student obraćao Magistratu radi zapošljavanja. U pismu je isticao da ga je otac "poučavao o klimi i bolestima ove zemlje i o načinu lečenja i da je voljan stupiti u opštinsku službu koju će obavljati "najvećom revnošću". Želja mu je ostvarena: u Zemunu je radio trinaest godina, do početka jula 1802. godine kad je umro.

Nekoliko meseci posle pomenute posete, gradonačelnik je bio upoznat sa tim da se u Srpskoj bolnici u četiri sobe nalaze samo dva bolesnika, a u dve sobe Rimokatoličke bolnice - dvadeset jedan bolesnik. U izveštaju on ističe da lekar i hirurg ne mogu "prići bolesnicima radi utvrđivanja pulsa" i da bolesnici zbog takve blizine disanjem i isparavanjem mogu jedan drugog zaraziti. Da bi se stanje popravilo, gradonačelnik je s lekarom i ekonomom naložio da se bolesnici Rimokatoličke bolnice mogu jednim delom premeštati u Srpsku bolnicu, da se zarazni bolesnici izdvoje u posebne sobe, da se za svakog bolesnika izrade posebni kreveti, da se stari poprave, da se izrade krevetske furniture i predaju bolničarima, da

se naprave potrebne stolice za nuždu, nabave posude za mokrenje ("guske"), da se sobe očiste i okreće i da se od 1. jula vodi samo jedan račun za obe bolnice. Sve ovo se zbivalo u ratnim godinama (1788-1790) austrijske opsade i zauzimanja turskog Beograda kad se u pograničnom komunitetu, u prvoj liniji fronta, nalazio veliki broj vojnika, konja i razne vojne opreme.

Sledeći korak u fizičkom spajanju dve bolnice učinjen je objavom Regulativa za komunitete Zemun, Karlovce i Petrovaradin, novembra 1787. godine. U aktu poseban paragraf govori o bolnicama, stručnom osoblju i obezbeđivanju sredstava za njihovo održavanje. Naglašeno je da one treba da se urede ne samo za siromahe već i za građane malih i skromnih zarada, koji nisu sebi mogli da obezbede skuplje lečenje i osnovnu negu kod svoje kuće. Naloženo je da se postojeće bolničke zgrade moraju proširiti i opremiti, a bolničko-uboške blagajne (Die Spitals-und Armenkassen) „obilno dotirati“ delimično u pomenutu svrhu, a delimično kao pomoć kućnim siromasima, udovicama i siročadi. Propisani su, takođe, već pominjani prihodi koji će se ulivati u bolničke i sirotinjske fondove (Spitals-und Armenfundus).

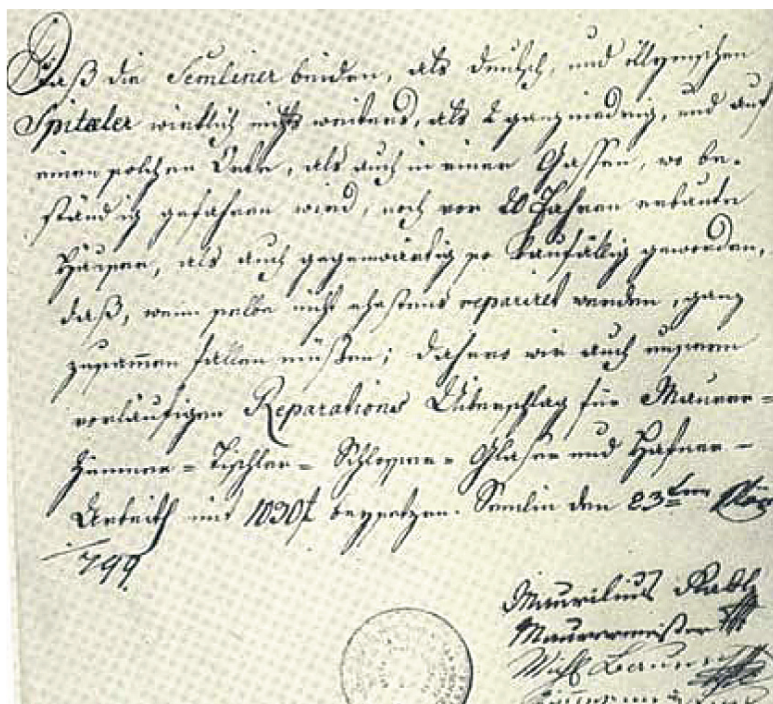
Iz podataka koji su prezentovani o stanju bolnica u zemunskom komunitetu, može se utvrditi da su do tada obavljani značajni konstitutivni poslovi koji su započeti 1784. godine Komunitetski regulativ je zapravo velikim delom sankcionisao već učinjeno i poslužio je kao osnova u daljem radu. Organi vlasti veću pažnju posvećuju zdravstvu i higijeni u gradu. Godine 1789. iz zdravstvenih razloga izmeštena je stara i sagrađena nova klanica. Iste i potonjih godina insistiralo se na čišćenju grada. Magistrat se obraća Generalnoj komandi da odobri mogućnost, uzevši u obzir veliki broj bolesnika, izdvajanja novca iz gradske blagajne u bolnički fond. Generalna komanda pozitivno odgovara, ali napominje da se besplatna bolnička nega daje samo siromašnim ljudima. Ona se interesuje za pravo stanje imovine Bolničkog fonda i traži detaljniji izveštaj o godišnjim interesima na kapitale, приходima, iznosima pre i posle rata i razlozima smanjivanja Bolničkog fonda u ratnim godinama. U austrijsko-turskom ratu 1787-1791. Srbi su poslednji put ustali da se bore za drugoga. I tada su se na nagovor Austrijanaca digli na oružje. Ovaj rat je u narodu ostao upamćen pod nazivom Kočina krajina. Kapetan Koča Anđelković je bio jedan od vođa srpskih frajkora, dobrovoljačkih jedinica koje su imale naročite uspehe u borbama u Srbiji. Mir u Svištovu je bio neočekivan, kod naroda je izazvao

zaprepašćenje i ogorčenje. Na takvu izdaju valjevski knez Aleksa Nenadović je dao čuveni odgovor: „... ja moje zakletve ne prestupam niti cara izneveravam i ostavljam, no car ostavlja mene i sav narod srpski, kao što su naše pradede ostavljali, zato idem natrag preko Save, a nemam pisara niti drugih učenih ljudi, no ću ići od manastira do manastira i kazivati svakom kaluđeru i popu da u svakom manastiru zapišu, da više nikad tko je Srbin Nemcu ne veruje”⁷. Prilike su se posle prestanka borbi i sklopljenog mira postepeno menjale. Svištovskim mirom 1791. godine Austrija napušta ratobornu politiku protiv Turske⁸.

Kada je rat protiv Turske završen, civilni život u Zemunu se polako vraćao u normalu, ali se situacija u bolnicama nije mnogo promenila. Početkom 1792. godine ekonom je obavestio Magistrat da su bolnički kreveti istrošeni i da nema dovoljno slame i posteljine. Vrlo brzo posle toga komunitetski hirurg je primio osam posteljnih garnitura za Nemačku i četiri za Srpsku bolnicu.

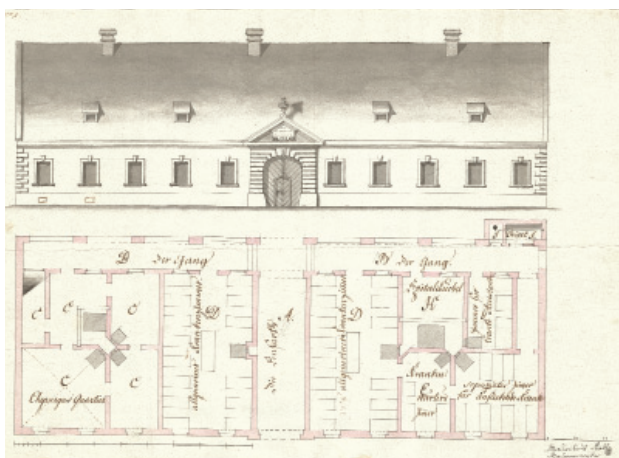
Izvesno je da je Nemačka bolnica uživala veću podršku organa vlasti, kao što je to bilo i u organizovanju i unapređivanju Nemačke škole i drugih ustanova. Srpska bolnica, prema mišljenju Relje Katića koji se tim pitanjem posebno bavio, sve više je zaostajala u odnosu na Nemačku bolnicu. Zgrada srpske bolnice je procenjivana “bolesnici su primani u Katoličkoj bolnici” i fizičko spajanje bolnica bilo izvršeno dve godine kasnije (do 1795.) i pisac Medicinskih prilika u Zemunu Risto Jeremić smatra da je te godine “stapanje bilo izvršeno”².

Definitivna odluka o zatvaranju srpske bolnice je doneta 1799. godine s obrazloženjem da njene prostorije “ne odgovaraju svrsi ustanove” i da je “sklona padu”. (Slika 4.). Sledeće 1800 godine njena zgrada nije više korišćena i prodana je na licitaciji trgovcu Lazaru Petroviću za 1.451 f., a novac od prodaje ušao je u Bolnički fond iz kojeg se izdržavala Gradska bolnica (Bürgerliches Spital).

Slika 4. Dokument iz 1799 godine u kojem zemunski majstori zidar M.Rabl i tesar M.Bauer utvrđuju da prostorije Srpske bolnice ne odgovaraju svrsi ustanove „jer je ona i pored izvršenih prepravki pre dvadeset godina sklona padu“

Pošto bolnička zgrada nije u potpunosti odgovarala proširenoj nameni, Magistrat je prvo nameravao da se ona popravi (1800) (Slika 5.)

Slika 5. Plan Gradske bolnice iz 1800. godine, prema kojem je postojeća bolnička zgrada u Bežanijskoj ulici temeljito adaptirana i proširena 1805/6. godine. Potpisao ga je zidarski majstor Mauricijus Rabl

Međutim, insistiralo se na prostoru, i tada je rešeno da se sazida nova zgrada. Domaći majstori, zidar Jozef Vertih i ugledni tesar i starešina esnafa Mihael Bauer, podneli su izrađeni plan i proračun svih radova za građenje veoma solidne jednospratnice koja bi kostala 11.700 f. i 45 kr. Kako to obično biva, usled nedostatka sredstava konačno je odlučeno da se postojeća prizemnica popravi i proširi, što je i urađeno 1805/06. godine. To je i danas sačuvana dugačka prizemnica (Slika 1.) na uglu Bežanijske i ulice Majakovskog, koja se u to vreme nazivala Bolničkom (Spitalgasse), odnosno Spitaljskom ulicom, koja je kasnije prepravljena i dograđivana i služila je određenoj nameni sve do jeseni 1891. godine.

Tada je urađen plan za dvospratnicu na uglu Vrtlarske i Gundulićeve ulice, ali zgrada nije sazidana (Slika 6.)

U ovakvim okolnostima tekao je rad Bolnice u prvim godinama 19 veka. O pacijentima su brigu vodili fizik, hirurg i nekoliko pomoćnih radnika (bolničari, pralja i dr.). Korisnici (osim ubogih) plaćali su bolnički dan 5 kr. prema propisu koji je važio 1802, a zatim 6 kr. (mart 1803), ali s napomenom da je povećanje dozvoljeno "samo dok traje skupoća". Prema decembarskom izveštaju 1802. godine krajem novembra bilo je 12, pridošlo 9, otpušteno 6 i krajem decembra na lečenju je ostalo 13 bolesnika.

Pomenutim godinama završava se prvi period u dugoj istoriji Gradske bolnice^{7,8,9,10} bilo da se kao početna uzme 1775. godina kad su obe već postojeće bolnice bile prepravljene, bilo da se za prelomnu godinu prihvati 1784. kad je ustanovljen komunitetski Bolnički fond. Proces potpunog spajanja, prvenstveno fizičkog, trajao je deceniju ili nešto više. Bitno je da je pogranični grad na Dunavu koji se nalazio u punoj fazi privrednog prosperiteta, posle prvih konfesionalnih hospitala, dobio zdravstvenu instituciju koja s drugim ustanovama i objektima potvrđuje njegov urbani karakter na prelazu iz XVIII u XIX vek^{11,12,13}.

Slika 6. Plan za izradu nove jednospratne zgrade Gradske bolnice iz 1779. godine koji su uradili zidar zidar Jozef Vertih i tesar Mihael Bauer, ali zgrada nikada nije sazidana (Istorijski arhiv Beograda)

Literatura

1. Zemun u doba Vojne granice kroz dokumenta (1749-1881), katalog izložbe Beograd, 1956. koju su priredili Narodni muzej Zemuna i Istorijski arhiv Beograda.
2. Dabižić M. Prvi hospitali i bolnički fond. U Dabižić ured. 220 godina zemunske bolnice, Bigz, Beograd 1985.
3. http://sr.wikipedia.org/sr-el/beogradski_mir_u_Dvesta_godina_Zmunske_bolice_1748-1984, Beograd 1985., ured. Dabižić, Beograd, 1985.
4. Dabižić A. Srpska medicina u Srednjem veku. Timočki medicinski glasnik, 2004(29); Suppl.1:p.27-30.
5. Za bolji položaj i unapređenje struke Magazin WHITE / Decembar 2007.
6. Zemunski magistrat http://www.arhiv-beograda.org/Latinica/istorijat_zemunskog_lat.html
7. Srbi pod turskom, austrijskom i mletačkom vlašću-prvi deo. <http://www.srpskadijaspora> .
8. Istorijat <http://www.bbasta.org.yu/istorijat.html>
9. Grupa autora, Istorija srpskog naroda, IV-1, Beograd, 1986.
10. Risto Jeremić, Medicinske prilike u Zemunu, katalog izložbe, Beograd 1973.
11. Miodrag Dabižić, Zavičajni muzej pregled prošlosti Zemuna, katalog izložbe, Beograd 1973.
12. Petar St. Marković, Zemun od najstariji vremena pa do danas, Zemun, 1896.
13. Miodrag Dabižić, Dušan Ostojić, Uzdin Hadžagić, Dušan Gril, Tomislav Janjatović, Radoslav Ninković, Zoran Jocić, Dvesta godina Zmunske bolice 1748-1984, Beograd 1985.

Summary of 18th - century

After signing the Treaty of Belgrade in 1739, Zemun achieved status of a border town of the Habsburg Monarchy. Since 1746, it was a part of the Military Frontier. The first concern to be dealt with was to prevent an epidemic of infectious diseases which threatened to spread from the territory of the Ottoman Empire. Therefore in 1730, a “kontumac” - quarantine station for travelers and merchandise was established. In 1749, Zemun achieved status of a free military commune under the jurisdiction of Petrovaradin Regiment. In 1751, a Magistrate (Town Hall) was established, however the General Command still had to approve of its decisions. Zemun was given the right to independently regulate and organize certain parts of its health care system. In order to prevent the spread of disease, the Monarchy enforced a law by the name of „Generale Normativum in Re Sanitatis“ which was applied to its entire territory. According to the law, the health care of the population was a state matter; all residents have equal rights to health care; an epidemic prevention system was established; obligations of doctors, pharmacy workers and medical staff were fully determined; health care costs and expenses were regulated. A special place was given to the town doctor – “fizik”, a specialized doctor appointed and financed by the Magistrate. In return, the town doctor had to submit medical reports to the Town Hall on his work with people and their health care, assessments and control of other doctors, pharmacy workers and medical staff.

In the second half of the 18th century, there were two hospitals in Zemun. The Serbian hospital, known as Greci Ritus Non Uniti Spital, Raitzisches Lazaret and Das Illyrische Spital. The exact date of its founding is unknown, however the first document where it was mentioned dates back to 1769. The German Hospital, also known as the Catholic Hospital (Deutsches Spital, Katholisches Spital) was founded in 1758. Other hospitals existed for a certain period of time, such as the Military Hospital (founded in 1788) and the Jewish Hospital (founded in 1814). The Magistrate of Zemun provided financial aid to both Serbian and German Hospital. On 25th of February 1784, the General Command gave order to merge the Orthodox and Catholic Hospital into one. In this newly formed hospital, they treated patients of all acknowledged religions and the hospital finances were administered by the Town Hall. This led to the founding of a new Town Hospital (Bürgerliches Spital) in Zemun. At the time, there was no suitable building for such a hospital, so plans were made for constructing a new one. However, due to insufficient funds, a mere adaptation to the existing building was done in 1805 and 1806.